

КИЇВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ТОРГІВЕЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ

На правах рукопису

УМАНЦІВ Юрій Миколайович

ФОРМУВАННЯ СТРАХОВОГО РИНКУ В ПЕРЕХІДНІЙ ЕКОНОМІЦІ

Спеціальність 08.01.01 - економічна теорія
+ 08.04.03

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня

кандидата економічних наук

Київ 1997

Дисертація є рукописом.

Роботу виконано на кафедрі економічної теорії Київського державного торговельно-економічного університету.

Науковий керівник : кандидат економічних наук, професор
БАЗИЛЕВИЧ Віктор Дмитрович

Офіційні опоненти : доктор економічних наук, професор
РУМЯНИЦЕВ Анатолій Павлович
кандидат економічних наук, доцент
МАЛИЙ Іван Йосипович

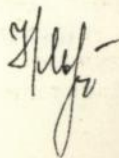
Провідна організація: Київський державний технічний університет
будівництва і архітектури

Захист дисертації відбудеться " 30 " серпня 1997 року
о 14 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д. 26.055.01. в
Київському державному торговельно-економічному університеті за
адресою : 253156, м. Київ, вул. Кіото, 19, ауд.221

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Київського
державного торговельно-економічного університету

Автореферат розісланий " 30 " травня 1997 року.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради
к.е.н., доцент

Н. І. Морозова

ЛННБ України ім. В. Стефаника

00751134 (L)

Актуальність теми. Сьогоднішній етап розвитку економіки України характеризується перетворенням господарського механізму, відмовою від командно-адміністративної і формуванням ринкової системи господарювання.

Процеси ринкової трансформації вітчизняної економіки потребують пошуків надійних способів захисту від різноманітних ризиків, зростання яких спостерігається практично в усіх сферах суспільного життя. В сучасних умовах саме страхування перетворюється в найбільш ефективний спосіб захисту підприємств усіх форм власності та громадян.

Створення реальної основи для формування страхового ринку в Україні обумовлене багатьма факторами. По-перше, закладене законодавче підґрунтя підприємницької діяльності, яка тісно пов'язана з численними ризиками. За таких умов для підприємців виняткового значення набуває страхування, за допомогою якого створюються певні фінансові гарантії стабільності їх роботи.

По-друге, процеси роздержавлення та приватизації привели до появи значного числа власників, котрі потребують захисту своїх майнових інтересів.

По-третє, населення все частіше зустрічається з проблемами існування платної медичної допомоги, ризиком втрати роботи, загостренням криміногенної ситуації. У зв'язку з цим у нього виникає потреба у комплексному страховому захисті, що дає змогу уникнути значних втрат при настанні різноманітних несприятливих подій.

Дослідження проблем становлення цивілізованого страхового ринку охоплює економічні, правові та психологічні аспекти. Актуальність теми дослідження обумовлена необхідністю переосмислення ролі та місця страхування в сучасній економічній системі України, що має вкрай важливе значення як з теоретичної, так і з практичної точок зору. По-перше, предмет наукового аналізу є важливим з точки зору теоретичного аспекту дослідження в контексті змін, котрі відбуваються протягом останнього часу в економіці України та характеризуються здійсненням ринкових перетворень. Створення сприятливих умов для формування страхового ринку в нашій країні потребує проведення глибоких теоретичних досліджень. Тому саме комплексна програма, що ґрунтується на виважених наукових рекомендаціях, може стати одним з чинників його ефективного функціонування.

По-друге, тема є актуальною й з точки зору практичного аспекту дослідження. В роботі розглядаються умови реалізації соціально-економічних функцій страхування, досліджується механізм використання його потужного потенціалу. Проведений аналіз засвідчує, що використовуються він ~~далеко не повністю~~. Так, основний

показник, який характеризує рівень розвитку страхування, - частка зібраних страхових платежів в загальному обсязі валового внутрішнього продукту склав в Україні в 1995 році 0,46%, в той час, коли в США він сягав 8,57%, у Франції - 7,78%, в Польщі - 1,96%, у Великобританії - 11,43%.

До цього часу теоретичні питання ролі та місця страхування в економічній системі аналізувалися в працях таких вчених, як Райхер В.К., Воблій К.Г., Коломін Є.В., Рейтман Л.І., Шахов В.В., Дяченко В.П., Журавльов Ю.М., Плешков А.П., Сплетухов Ю.О., Хесін Є.С., Орланюк-Малицька Л.О., Турбіна К.Є., Єфімов С.Л. Однак більшість досліджень стосуються розгляду різноманітних проблем страхування в умовах функціонування командно-адміністративної економіки.

Актуальність дослідження обумовлюється також відсутністю глибоких теоретичних досліджень, котрі узагальнювали б існуючий стан розвитку страхового ринку, а також стали б серйозним підґрунтям для виважених прогнозів його подальшого розвитку.

Останнім часом такими вітчизняними вченими, як Заруба О.Д., Клапків М.С., Смирнов В.В., Внукова Н.М. вже проаналізовані деякі аспекти цієї проблеми, однак увесь спектр страхових відносин поки що залишається за межами ґрунтовних наукових досліджень.

Актуальність, теоретична та практична значущість цих питань визначили вибір теми дослідження, мету, завдання та структуру дисертації.

Метою дослідження є комплексний аналіз теоретичних та практичних питань страхування, вивчення зарубіжного досвіду і на основі цього розробка рекомендацій з організації страхового ринку в Україні.

Реалізація мети дослідження вимагає вирішення таких завдань:

- з'ясувати сутність страхування та його роль в процесі суспільного відтворення;
- визначити функції страхування як економічної категорії;
- дослідити механізм функціонування та взаємодії суб'єктів та об'єктів страхового ринку;
- з'ясувати значення особистого страхування в перехідний період;
- розглянути стан та перспективи розвитку майнового страхування;
- проаналізувати проблеми та визначити перспективи розвитку страхування відповідальності;
- визначити шляхи подальшого вдосконалення системи державного регулювання страхової діяльності.

Предметом дослідження є комплекс економічних відносин, які виникають з приводу надання та одержання страхового захисту.

Об'єктом дослідження є процес формування страхового ринку.

Методологічною та теоретичною основою дослідження є досягнення світової економічної думки, діалектичний метод наукового пізнання, метод теоретико-емпіричного аналізу та системний підхід до вивчення економічних процесів.

Інформаційною базою дослідження стали офіційні матеріали Комітету у справах нагляду за страховою діяльністю, Міністерства статистики України, інших відомств, звіти страхових компаній.

Основні результати дослідження, що складають наукову новизну, полягають в наступному :

- здійснено комплексний аналіз становлення страхового ринку в перехідній економіці ;
- визначено групи причин та факторів, що обумовлюють потребу суспільства у страховому захисті;
- з'ясовано сутність страхування та його роль у процесі суспільного відтворення ;
- доведено, що страхування є самостійною економічною категорією зі специфічними функціями ;
- досліджено роль посередників в процесі становлення страхового ринку;
- з'ясовано значення та роль особистого страхування як механізму соціального захисту населення в перехідний період;
- досліджено, що майнове страхування є важливим чинником макроекономічної стабілізації;
- визначено основні проблеми, які ускладнюють розвиток в Україні страхування відповідальності та накреслено напрямки їх подолання;
- проаналізовано зарубіжний досвід державного регулювання страхової діяльності та розроблено рекомендації щодо його використання в Україні.

Практичне значення дисертаційної роботи полягає в тому, що пропозиції автора щодо необхідності державної підтримки процесів переорієнтації страховиків у страхових брокерів, методологічні положення щодо механізму здійснення страхової медицини, запровадження обов'язкового страхування майна підприємств, які працюють в умовах підвищеної ризиковості, обов'язкового страхування професійної відповідальності працівників окремих професій, створення системи депозитного страхування, віднесення витрат на страхування до складу собівартості продукції, застосовуються в якості робочих матеріалів при розробці Комітетом у справах нагляду за страховою діяльністю Концепції розвитку страхової справи в Україні (довідка №3-10/214 від 06.02.1997 р., Укрстрахнагляд).

Розроблені на основі дисертаційного дослідження рекомендації та методологічні принципи, котрі визначають механізм впровадження страхової медицини, запровадження обов'язкового страхування професійної відповідальності працівників окремих професій, створення системи депозитного страхування, використовуються Лігою страхових організацій України при підготовці проектів нормативних та законодавчих актів (довідка №3/91 від 17.10.1996р., АСОУ, Київ).

Рекомендації та методологічні принципи щодо механізму здійснення страхування майна підприємств, які працюють в умовах підвищеної ризиковості, використовуються в практиці роботи страхової компанії "АКВ Гарант" (довідка №007/97 від 18.02.1997р.). Окремі положення дисертації використовуються в навчальному процесі при викладанні курсів макроекономіки та мікроекономіки, а також при розробці спецкурсів та методичних посібників.

Апробація роботи. Основні положення дисертаційної роботи доповідались на науковій конференції професорсько-викладацького складу і аспірантів КДТЕУ про підсумки наукових досліджень в 1994 році, на міжнародних науково-практичних конференціях "Вільна економічна зона як форма регіонального розвитку" (Чернівці, 1994 рік), "Становлення нової економічної системи в Україні" (Львів, 1994 рік), "Проблеми економічної політики у вільних економічних зонах" (Чернівці, 1995 рік), "Україна - Європейський Союз: проблеми зовнішньоекономічної діяльності та перспективи співробітництва" (Київ, 1995 рік), "Економіка перехідного періоду: проблеми та вирішення" (Херсон, 1996 рік). Окремі результати дослідження використовувались при розробці госпрозрахункових науково-дослідних тем: "Формування ринкової інфраструктури України: суб'єкти та конкурентне середовище" та "Розробка фінансово-економічного забезпечення впровадження страхової медицини в Україні", що виконувались протягом 1994 - 1995рр. (довідка №49/39 від 22.01.1997 р., КДТЕУ).

Публікації. За темою дисертаційного дослідження опубліковано 9 праць загальним обсягом 1,5 друк. арк.

Обсяг і структура. Дисертація викладена на 137 сторінках м.д.а., складається із вступу, двох глав, висновків, списку літератури з 199 найменувань, містить 3 таблиці, 8 малюнків, 10 формул, 8 додатків.

В першій главі "Сутність та структура страхового ринку" з'ясовано економічну сутність та роль страхування в процесі суспільного відтворення, визначено функції страхування як економічної категорії, розкрито механізм функціонування суб'єктів та об'єктів страхового ринку.

В другій главі "Становлення страхового ринку в Україні" здійснено дослідження особистого страхування та його ролі в системі соціального захисту, проаналізовано розвиток майнового страхування як важливого чинника макроекономічної стабілізації, визначено проблеми та показано перспективи становлення страхування відповідальності та підприємницьких ризиків як факторів ринкової трансформації вітчизняної економіки, обґрунтовано напрямки та запропоновано механізм удосконалення державного регулювання страхової діяльності.

Основні результати дисертаційної роботи.

Сучасний стан суспільного розвитку характеризується ускладненням процесу відтворення як основи матеріального існування людини. Для об'єктів усіх форм власності, як і суспільного багатства в цілому, постійно існує можливість негативного впливу різноманітних випадкових факторів, внаслідок чого можуть виникнути значні витрати та збитки.

В цьому зв'язку важливого значення набуває страховий захист суспільства, що представляє собою комплекс заходів, спрямованих на попередження, відшкодування та подолання втрат, збитків, що заподіяні в результаті виникнення випадкових подій. Цей комплекс заходів базується на специфічних розподільчих та перерозподільчих відносинах, що викликають рух матеріальних та фінансових ресурсів, які використовуються для забезпечення збалансованого розвитку суспільного виробництва, ліквідації можливих диспропорцій та негативного впливу випадкових факторів. Виконання комплексу таких захисних заходів стає можливим тільки при наявності певних матеріальних передумов.

Проведений в дисертації аналіз дає змогу виділити кілька груп випадкових факторів та причин, що обумовлюють потребу суспільства в страховому захисті.

1. Негативний вплив руйнівних сил природи на виробництво матеріальних благ та життєдіяльність людини. Історично саме залежність людського суспільства від випадкових природних явищ обумовлювала створення спеціального страхового фонду. В дисертаційній роботі наводиться широке коло подій, котрі підтверджують висновок про постійну залежність людини від дії стихійних, неконтрольованих сил природи.

2. Впровадження у виробництво та суспільне споживання досягнень НТП, з одного боку, сприяють розвитку суспільства, підвищенню його добробуту та безпеки, а з іншого боку, приховують в собі велику руйнівну силу, збільшення можливості настання різного роду катастроф. Це стосується автомобільного, авіаційного, морського, залізничного транспорту, складних

технічних проектів та споруд, різних виробничих технологій.

3. Сам процес життєдіяльності людини як біологічної істоти, що постійно потребує відтворення її сил та енергії, задоволення різноманітних потреб і разом з тим вплив на неї зовнішнього середовища вимагають створення страхового фонду на випадок втрати здоров'я, працездатності, а також настання смерті. Причому сучасний стан розвитку суспільства засвідчує, що з перемогою над одними хворобами та епідеміями, людство зіштовхується з новими формами зовнішнього впливу, такими як радіоактивне забруднення, СНІД та інші.

4. Наявність соціально-економічних протиріч в середині суспільства, протиріччя між різноманітними соціальними групами, а також особливості організації господарської діяльності та продуктивних сил. Усе це обумовлює ймовірність настання негативних явищ, котрі можуть завдати матеріальних збитків різного роду та масштабів. Такими, зокрема, є воєнні конфлікти, страйки, політичні та економічні санкції, зміни умов ринкової кон'юнктури.

5. Негативний вплив господарської діяльності людини на природне середовище і, як наслідок, на себе, що в кінцевому результаті веде до підриву матеріальних основ її існування. Вплив її господарської діяльності на природу можна поділити на дві групи. Перша — це "планомірне", цілеспрямоване порушення екологічної рівноваги і з завчасно в ряді випадків підготовленим комплексом заходів щодо її відновлення. Друга — вплив в результаті катастроф в процесі суспільного виробництва, що мають випадковий та непередбачуваний характер. Саме остання група факторів викликає необхідність створення страхового фонду.

6. Існування в законодавстві більшості країн світу такого поняття, як відповідальність за завдання збитків третій стороні юридичними або фізичними особами як в процесі здійснення господарської діяльності, так і в результаті іншого роду дій. При завданні таких збитків винна сторона зобов'язана відшкодувати всі матеріальні та фінансові втрати потерпілій стороні.

Проведений в дисертаційній роботі аналіз дозволяє виділити три основні способи мобілізації коштів для створення страхового фонду.

Перший з них — децентралізований спосіб або самострахування у вигляді утворення спеціальних грошових та натуральних фондів юридичною або фізичною особою за рахунок власних засобів. При такому способі відшкодування збитків в результаті впливу випадкових факторів не відбувається. Має місце одночасне використання акумульованих, накопичених раніше ресурсів для ліквідації наслідків їх негативного впливу.

Другим способом є централізований спосіб організації страхового фонду. Він виступає єдиним для цілого кола ринкових суб'єктів, юридичних та фізичних осіб. Джерелом формування такого фонду є частина ресурсів, які виділяються із загальної їх сукупності, що знаходяться в розпорядженні відповідних органів державної влади. Спеціальні страхові внески безпосередньо у зазначений страховий фонд з боку юридичних та фізичних осіб не здійснюються. Фінансові відносини з приводу існування та використання такого фонду в грошовій формі, як правило, не мають чітко регламентованого оформлення.

Існує також третій спосіб — страхування, при якому страховий фонд створюється централізовано, тобто під чимось єдиним управлінням, а джерелом формування є спеціальні цільові децентралізовані внески окремих фізичних та юридичних осіб. Право на отримання відшкодування зі вказаного страхового фонду за наслідки настання певних обставин мають тільки учасники створення даного фонду, причому в залежності від умов страхування.

На базі теоретичного дослідження в дисертації зроблено висновок про те, що при розвинутій системі товарно-грошових відносин централізований спосіб створення страхового фонду практично не використовується господарськими суб'єктами, за винятком спеціальних програм державної допомоги. Інакше це привело б до необґрунтованого перерозподілу коштів одних підприємств і платників податків на користь інших. Тому для страхового захисту своїх майнових інтересів підприємства можуть застосовувати самострахування і страхування. Однак головним недоліком самострахування є відволікання значних фінансових ресурсів з господарського обороту для створення необхідного страхового фонду.

Здійснений в дисертаційній роботі аналіз дозволяє зробити висновок, що страхування як спосіб створення страхового фонду є важливим й з точки зору дотримання найважливіших макроекономічних пропорцій. Перш за все воно дозволяє згладжувати деякі протиріччя та наслідки впливу випадкових факторів на різних стадіях відтворювального процесу.

Страхування в умовах самостійності господарських суб'єктів та ризикового характеру підприємницької діяльності виступає важливим чинником стабільності суспільного виробництва та впровадження досягнень науково-технічного прогресу. З одного боку, наявність страхового захисту створює можливість та передумови здійснення технічно складних, ризикових та дорогих проектів, а з іншого — це веде до збільшення кількості об'єктів, що

потрапляють до сфери дії страхових відносин. При цьому саме страхування найчастіше виявляється найбільш ефективним інструментом захисту при відносно невисоких витратах на нього та гарантії відшкодування збитків.

Потреба населення в страхових фондах обумовлена необхідністю, по-перше, страхового захисту як власності від псування та знищення, так і майнових інтересів у зв'язку з нанесенням ненавмисних збитків третім особам. При пошкодженні об'єктів власності громадян кошти з державного централізованого страхового фонду виділяються, як правило, у випадку стихійних лих по спеціальних урядових програмах допомоги. Тому централізований метод не забезпечує необхідний страховий захист та гарантії грошового відшкодування збитків. Застосування ж самострахування багато в чому означає відмову від особистого споживання, отже саме страхування виступає найбільш зручним та ефективним способом захисту.

По-друге, в умовах соціально-економічної нестабільності більшість населення відчуває потребу в матеріальній підтримці у випадках втрати здоров'я, працездатності, роботи. Страховий фонд, який має забезпечувати такого роду виплати, створюється державою і є фондом державного соціального страхування. Однак виплати з нього тільки частково, не повною мірою забезпечують відшкодування тих чи інших втрат громадян.

Здійснений в дисертації аналіз дозволяє зробити висновок, що в економічній теорії, яка обслуговувала команду економіку, було обгрунтовано уявлення про те, що страхування є складовою частиною загальнодержавних фінансів. Це положення мало також й важливе практичне значення, оскільки давало можливість значну частину страхових премій використовувати в якості доповнення до бюджетних ресурсів, що призвело до серйозної деградації страхування. В цій ситуації чітко визначилися гострі протиріччя між його можливостями впливати на розвиток економіки та жорсткими рамками обмежень з боку держави.

Виходячи з мети дослідження, в дисертації проведений аналіз, який дає змогу зробити висновок, що страхування є самостійною економічною категорією і проявляється в комплексі специфічних, характерних тільки для нього функцій:

1. Формування спеціалізованого страхового фонду грошових коштів.
2. Відшкодування збитків і втрат громадян, юридичних осіб та матеріальне забезпечення громадян.
3. Попередження страхових випадків та скорочення розміру втрат від стихійних лих та нещасних випадків.

Перша функція полягає у формуванні фонду грошових коштів як плати за ризики, котрі беруть на себе страхові компанії. Цей фонд може створюватись як у примусовому (при обов'язковому страхуванні), так і в добровільному порядку, виходячи з економічної та соціальної необхідності, враховуючи інтереси страхувальників, компанії та держави.

Не менш важливою функцією страхування є відшкодування збитків громадян та юридичних осіб, а також матеріального забезпечення громадян. Право на це мають тільки ті суб'єкти, котрі беруть участь в утворенні страхового фонду. Відшкодування збитків в цьому випадку здійснюється на основі договорів майнового страхування. Що стосується нової галузі страхування — страхування відповідальності, то ця функція реалізується через виплату певних сум грошових коштів тим, що виявились потерпілими (застрахованими), а учасників створеного страхового фонду звільняє від непередбачених втрат. В особистому ж страхуванні вона реалізується через відповідні виплати учасникам страхових правовідносин в разі настання страхового випадку.

Існують також передумови стверджувати про існування ще однієї функції — попередження страхових випадків та скорочення розміру втрат від стихійних лих. Попередження страхових випадків передбачає широкий комплекс заходів, в тому числі фінансування дій, спрямованих на недопущення нещасних випадків та стихійних лих, а також їх наслідків. Економічний зміст цієї функції полягає в тому, що, володіючи страховими фондами, компанії зацікавлені в тривалому використанні цих коштів. Маючи в страховому портфелі численні, в тому числі однорідні ризики, компанія прагне до зменшення обсягів виплат шляхом зниження ймовірності настання страхових випадків. Для цього в тарифах на окремі види страхування передбачаються певні відрахування для утворення фондів попереджувальних заходів.

В дисертації запропоновано методикау визначення розміру власного утримання на рівні, який не приведе до погіршення фінансового стану страхової компанії. При розрахунках розміру власного утримання можна використовувати таку формулу:

$$R = 2 \cdot k \cdot \sum P,$$

R - максимальне власне утримання, при якому не відбувається погіршення фінансової стійкості страхової компанії;

k - коефіцієнт, що характеризує рівень фінансової стійкості;

P - зібрані нетто-премії.

При обчисленні коефіцієнту k слід враховувати, що нетто-премія або ризикова частина розраховується виходячи із середньої

ймовірності настання збитків, а відхилення від неї визначається за допомогою розрахунку середнього квадратичного відхилення. Це означає, що є однакова ймовірність виплати в поточному році ризикової частини премії, збільшеної чи зменшеної на середнє квадратичне відхилення. Однак ці розрахунки слід проводити за групами ризиків, котрі мають однакову суму страхового забезпечення. Якщо страхова подія для одного об'єкту не тягне за собою збитків на інших об'єктах, тобто прийняті ризики є незалежними один від одного, тоді середнє квадратичне відхилення для всіх прийнятих ризиків можна визначити як суму квадратів середніх відхилень за кожною групою видів страхування. Наведемо формулу коефіцієнту, що визначає ступінь фінансової стійкості страхових операцій:

$$k = \frac{\sqrt{C_1^2 + C_2^2 + \dots + C_n^2}}{P_1 + P_2 + \dots + P_n}, \text{ де}$$

$C_1 \cdot C_n$ — середні квадратичні відхилення за групами прийнятих ризиків.

Перестраховий ринок є важливим фактором розвитку ринку прямого страхування, оскільки дає змогу одному страховику приймати на себе відповідальність в особливо великих розмірах, а потім розподіляти її між десятками, а в деяких випадках сотнями інших страхових компаній. Через перестраховання відбувається об'єднання регіональних та національних страхових ринків в єдиний міжнародний страховий ринок, що істотно збільшує можливості надання страхового захисту.

Процеси ринкової трансформації економіки України потребують здійснення адекватних заходів, спрямованих на забезпечення соціального захисту населення. Однак за умов сталого бюджетного дефіциту, коли за рахунок традиційних джерел держава не в змозі забезпечити задоволення мінімальних потреб тим, хто цього потребує (пенсіонери, непрацездатні), а для більшості створити необхідні передумови для одержання високих доходів, питання впровадження нових методів соціального захисту стають не просто актуальними, а життєво необхідними.

В дисертаційній роботі доведено, що різноманітні види страхування життя, медичного та пенсійного страхування можуть забезпечити виконання поставлених завдань та досягти при цьому таких результатів, коли:

- держава перекладає частину своїх турбот на страховиків і отримує змогу раціональніше використовувати фінансові ресурси на соціальні потреби;

- громадяни отримують додатковий вибір (наприклад, при необхідності одержання медичної допомоги) та змогу завчасно потурбуватися про "завтрашній день";

- медичні заклади одержують можливість працювати в ринкових умовах, що неодмінно стане додатковим стимулом для підвищення якості їх послуг;

- страховики отримують можливість створювати значні страхові резерви і використовувати їх на протязі тривалого часу, оскільки велика кількість договорів особистого страхування - довготермінові угоди.

Об'єктивні процеси побудови ринкової економіки викликають також необхідність вирішення проблем комплексного страхового захисту громадян шляхом проведення довготермінового особистого страхування.

Однак їх розвиток залежатиме від того, як швидко будуть вирішені такі завдання:

а) вироблення та використання дієвих способів захисту реальної вартості страхових виплат від інфляції;

б) розробка та законодавче закріплення механізмів стимулювання укладення таких угод;

в) впровадження комплексу заходів, спрямованих на зміцнення фінансової стійкості страхових організацій.

В дисертації проаналізовані кілька способів, які більш або менш успішно нейтралізують вплив інфляції на знецінення страхових сум при особистому страхуванні: укладення договорів страхування в "твердій" іноземній валюті, система участі страхувальників у прибутках страхових компаній, система "динамізації" страхових премій, тощо.

Потребують свого вирішення й питання розробки та закріплення механізмів стимулювання укладення угод з довгострокового особистого страхування. Одним із таких заходів могло б бути законодавче закріплення п'ятого пункту, коли з доходу громадянина, що підлягає оподаткуванню, виключалася б сума страхового внеску при укладенні ним договору страхування на термін не менше п'яти років. В дисертаційній роботі при допомозі конкретних прикладів проаналізовані наслідки пропонованих заходів на макроекономічному рівні.

Третій блок проблем, які потрібно вирішувати для забезпечення комплексного страхового захисту населення, є питання зміцнення фінансової стійкості страхових компаній. В цьому зв'язку в дисертації запропоновано ряд заходів, а саме:

а) випуск Міністерством фінансів України постійно індексованих з урахуванням інфляції державних цінних паперів,

призначених для розміщення страхових резервів з довгострокових видів особистого страхування;

б) запровадження пільг для страховиків, котрі займаються довгостроковими видами особистого страхування, — звільнення від оподаткування частини прибутку, що одержаний від інвестування резервів, за умови спрямування цих ресурсів на поповнення власних коштів.

Проведене в дисертації дослідження стану пенсійного страхування в Україні дало змогу виявити серйозні проблеми та накреслити шляхи їх подолання.

Аналіз діяльності недержавних пенсійних фондів показує, що багато з них рекламують суттєво занижені внески, обіцяючи при цьому дуже високі пенсії. Деякі з них здійснюють пенсійні виплати буквально через кілька місяців після одержання внесків, що представляє собою завуальоване переведення безготівкових коштів у готівку або виплату заробітної плати без сплати відповідних податків.

В роботі доведено, що для створення конкуренції у сфері додаткового пенсійного забезпечення, котра повинна бути підпорядкованою інтересам громадян, його доцільно розвивати як через страхові компанії, так і через недержавні пенсійні фонди. Однак для того, щоб не допустити зловживань у майбутньому, необхідно прийняти Закон України "Про недержавне пенсійне забезпечення громадян", який би чітко регламентував права та обов'язки суб'єктів пенсійного страхування, визначав надійний механізм контролю з боку держави за виконанням зобов'язань страховими товариствами та пенсійними фондами.

Проведений в дисертаційній роботі аналіз дає змогу зробити висновок про те, що в багатьох країнах створені та ефективно функціонують системи депозитного страхування (СДС), котрі забезпечують захист вкладів на випадок банкрутства банків. В Україні давно назріла проблема організації системи депозитного страхування.

Основним її суб'єктом може бути Українське товариство страхування депозитів (УТСД), засновниками якого могли б стати Національний банк України, Міністерство фінансів, Ліга страхових організацій України, комерційні банки, страхові компанії. Поряд з цим, до організаційної структури СДС можуть входити також Фонди депозитного страхування, створені комерційними банками та іншими фінансовими інститутами, а також страхові організації.

В дисертації запропонований та обгрунтований механізм реалізації цих пропозицій. Комерційні банки, які зареєстровані в Україні, повинні укладати договори страхування з одним із суб'єктів запропонованої системи депозитного страхування, у відповідності з

якими останній забезпечує страхові виплати вкладникам банку у випадку його банкрутства. Банк, у свою чергу, зобов'язується вносити відповідні платежі у встановлені строки, надавати копії балансів та інших необхідних документів, які відображають фінансовий стан та дають змогу зробити висновки про його здатність виконувати зобов'язання перед вкладниками.

Об'єктами страхування могли б стати вклади до вимоги, поточні та термінові вклади фізичних та юридичних осіб, депозитні та ощадні сертифікати і т.ін. Повний перелік усіх об'єктів депозитного страхування повинен бути визначений у законодавчому порядку. Ставки платежів можуть бути встановлені у процентах від суми внеску (якщо йдеться про грошові рахунки) або від номінальної вартості (якщо мова йде про різноманітні сертифікати).

В роботі обгрунтовано, що для того, щоб вітчизняні страховики могли здійснювати страхування великих інвестиційних проектів та потужних майнових комплексів, слід дати їм можливість фінансово зміцнити та накопичити необхідні ресурси. З цією метою потрібно створити належне законодавче забезпечення їх діяльності та умови, які б стимулювали господарських суб'єктів використовувати страхування як спосіб захисту від різноманітних несприятливих факторів. Одним з таких заходів могло б стати запровадження порядку, при якому підприємства отримали б змогу відносити у певних межах витрати на добровільне страхування до складу собівартості.

Проведений в дисертаційній роботі аналіз засвідчує, що в країнах з ринковою економікою страхування цивільної відповідальності власників транспортних засобів є найбільш поширеним видом страхування відповідальності. Так, наприклад, в Німеччині його частка в загальному обсязі зібраних премій зі страхування відповідальності складає більше 60%, а в Італії — більше 85%.

Соціально-економічний зміст страхування відповідальності власників транспортних засобів полягає в тому, що страхова організація бере на себе зобов'язання відшкодувати збитки потерпілим внаслідок дорожньо-транспортних подій (ДТП), а власники транспортних засобів, які є страхувальниками, мають за це вносити страховику відповідні платежі, з яких створюється спеціальний страховий фонд, за рахунок котрого в межах страхового зобов'язання здійснюються виплати потерпілим.

Доцільність існування обов'язкового страхування цивільної відповідальності власників транспортних засобів обумовлена тим, що воно дає змогу встановити соціальну справедливість по відношенню до потерпілих в ДТП.

Крім того, цей вид страхування може стати основою потужного економічного механізму стимулювання безаварійної роботи засобів транспорту шляхом запровадження преміальних та штрафних санкцій. Так, наприклад, за роботу без ДТП на протязі кількох років компанія може знизити страхові внески в декілька разів, а за аварії та найбільш небезпечні порушення внески можуть істотно підвищуватись.

На сьогоднішній день страхування цивільної відповідальності власників транспортних засобів діє в більш, ніж ста державах світу. В більшості країн воно проводиться в обов'язковій формі. В цьому зв'язку цілком логічним є питання про порушення прав ринкових суб'єктів та громадян в результаті впровадження обов'язкового страхування та принципи його законодавчого закріплення.

В дисертації доводиться необхідність використання принципово нового підходу до розуміння соціально-економічного змісту обов'язковості страхування. Обов'язковим воно повинно стати не для страховика, що мав у відповідності до законодавства, яке діяло раніше, гарантоване право на отримання страхових платежів, а для страхувальників як носіїв певного виду ризиків (ризик нанесення збитків та пошкоджень джерелом підвищеної небезпеки, ризику завдання збитків життю та здоров'ю працівників небезпечних професій, ризику ядерного забруднення та нанесення шкоди навколишньому середовищу взагалі та ін.), які теж у законодавчому порядку повинні бути зобов'язані укласти договір страхування при збереженні можливості вибору компанії-страховика.

В дисертаційній роботі показано, що в більшості країн світу проблеми відшкодування збитків, що завдані життю, здоров'ю та майну громадян, а також майновим інтересам юридичних осіб представниками деяких професій (лікарі, юристи, бухгалтери, архітектори, дизайнери, консультанти, брокери та ін.) вирішуються шляхом обов'язкового страхування професійної відповідальності. В дисертації пропонується впровадження в Україні обов'язкового страхування професійної відповідальності працівників певних професій.

На базі теоретичного аналізу в дисертації робиться висновок про те, що державне регулювання страхової діяльності в Україні повинно бути спрямоване на забезпечення умов для формування та розвитку цивілізованого страхового ринку, головною метою якого має стати організація найбільш повного захисту страхувальників. Таке регулювання повинно сприяти посиленню ролі на страховому ринку товариств, що мають міцну фінансову основу та не допускати до нього спекулятивних та фіктивних компаній, які можуть завдати шкоди як страхувальникам, так і розвиткові страхової справи взагалі.

Роль держави в регулюванні страхової діяльності повинна, на нашу думку, зводитись до :

- встановлення норм та вимог до функціонування страхових товариств;
- використання фінансово-кредитних важелів;
- контролю за дотриманням суб'єктами страхового ринку чинного законодавства України;
- визначення обов'язкових видів страхування.

Аналіз розвитку страхової діяльності в багатьох країнах дає змогу зробити висновок про те, що практично в усіх з них діє система державного регулювання. Хоча форми та методи, ступінь поширення такого регулювання відрізняються в залежності від особливостей конкретного ринку.

В Європі можна виділити три типи систем державного регулювання страхової діяльності. Перший з них, який існує у Великобританії, є найбільш ліберальним по відношенню до страховиків. Операції зі страхування хоча й підлягають ліцензуванню, однак нагляд за роботою компаній є порівняно слабким. Основним регулятором їх розвитку є тарифна конкуренція.

Більш жорсткий підхід існує в Німеччині. В цій країні кожен новий вид страхування проходить процедуру ліцензування і повинен відповідати певній системі вимог. Конкуренція між компаніями є досить чітко регламентованою.

Існують також країни, де поєднуються два вищезазначених підходи. До їх числа відноситься, наприклад, Франція. Там добре продумана та виважена система регламентації діяльності компаній поєднується з доволі гнучкими підходами, що дають можливість забезпечити достатній рівень конкуренції.

В дисертації робиться висновок про те, що система державного регулювання страхової діяльності, що існує в Україні, за ступенем впливу на розвиток ринку та методами, які при цьому застосовуються, займає проміжне місце між німецькою та французькою. На кожен конкретний вид страхування компанія повинна отримати ліцензію. Законом України "Про страхування" встановлено чіткі вимоги до рівня платоспроможності страховиків. Разом з тим, державою гарантоване право на захист майнових та інших законних інтересів компаній, а також забезпечуються умови вільної конкуренції у здійсненні страхової діяльності.

Не допускається (за винятком страхування життя, майна громадян, обов'язкового страхування) будь-яке централізоване регулювання розмірів страхових тарифів, страхових сум (страхового відшкодування) та інших умов укладання договорів, якщо вони не суперечать законодавству України. Не допускається також втручання

з боку державних та інших структур в роботу компаній, за винятком здійснення своїх повноважень органами державного нагляду.

Основні положення дисертації викладено в таких роботах автора:

1. Уманців Ю.М. Формування страхового ринку у перехідній економіці // Маркетинг : теорія та практика : 36. наук. праць - К.: КДТЕУ, 1996, с. 213-218.

2. Уманців Ю.М. Актуальні аспекти створення в Україні системи депозитного страхування // Фінанси України при переході до ринку : теорія і практика : 36. наук. праць - Луцьк.: ВДУ, 1996, с.153-156.

3. Уманців Ю.М. Види ризиків та їх страхування // Економічні аспекти становлення ринкових відносин - К.: КДТЕУ, Деп. в ДНТБ України № 2056 Ук - 95 від 04.09.95, с.79-85.

4. Уманців Ю.М. Застосування практики перестрахування в умовах вільної економічної зони // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції " Проблеми економічної політики у вільних економічних зонах " - Ч.: ЧДУ, 1995, с. 55-57.

5. Базилевич В.Д., Уманців Ю.М. Страхування біржових ризиків в Україні // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції "Проблеми економічної політики у вільних економічних зонах " - Ч.: ЧДУ, 1995, с.115-117. Особистий внесок автора: визначено основні проблеми, які стримують розвиток страхування біржових ризиків в Україні.

6. Базилевич В.Д., Василенко Л.І., Уманців Ю.М. Фінансова стратегія та планування в страхуванні // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції " Економіка переходного періода : проблемы и решения". - Херсон : МИБ ,1996, с.60-61. Особистий внесок автора: визначено основні складові фінансової стратегії страхової компанії.

7. Базилевич В.Д., Василенко Л.І., Уманців Ю.М. Проблеми формування ринкової інфраструктури вільних економічних зон // Тези доповідей міжнародної науково-практичної конференції "Вільна економічна зона як форма регіонального розвитку " - Ч.: ЧДУ, 1994, с.82-84. Особистий внесок автора: досліджено різноманітні аспекти формування основних елементів ринкової інфраструктури вільних економічних зон та місце серед них страхових організацій.

8. Базилевич В.Д., Уманців Ю.М. Концепція Європейського Співтовариства щодо платоспроможності страхових організацій // Тези доповідей міжнародної науково-практичної конференції " Україна - Європейський Союз : проблеми зовнішньоекономічної діяльності та перспективи співробітництва " - К.: КДТЕУ, 1995, с.130-132. Особистий внесок автора: сформульовано основні вимоги до

платоспроможності страхових товариств, котрі функціонують на території країн-членів ЄС.

9.Базилевич В.Д.,Уманців Ю.М. Деякі проблеми страхування комерційних ризиків в Україні // Тези доповідей міжнародної науково-практичної конференції " Становлення нової економічної системи в Україні " - Л.: ЛТЕІ,1994, с.32-34. Особистий внесок автора: проаналізовані проблеми ,які стримують розвиток страхування комерційних ризиків в Україні.

АННОТАЦИЯ

Уманців Ю.Н. Формирование страхового рынка в переходной экономике. Диссертация на соискание научной степени кандидата экономических наук по специальности 08.01.01. - экономическая теория. Киевский государственный торгово-экономический университет, Киев, 1997г.

Диссертационная работа содержит исследование сущности страхования и его роли в обеспечении непрерывности воспроизводственного процесса. Раскрыты функции страхования как экономической категории, показан механизм функционирования субъектов страхового рынка. Разработаны теоретические и практические рекомендации, направленные на обеспечение развития личного и имущественного страхования. Определен круг проблем, сдерживающих развитие страхования ответственности и предпринимательских рисков. Предложен ряд мер, направленных на усовершенствование системы государственного регулирования страховой деятельности.

ABSTRACT

Umantsiv Y. Formation of the insurance market in the transitional economics. Dissertation for an award of the scientific degree of Doctor philosphi (Ph.D) in Economics in spesialiti 08.01.01.- Economics theory. Kyiv State University of Trade and Economics, Kyiv, 1997.

Dissertation includes research of insurance essence and its role in guarantee of uninterrupted reproduced process. Function of the insurance as an economics category are revealed. The mechanism of function of the insurance market subjects are showed. The theoretical and practical recommendation directed to provision of personal and property insurance developing are worked out. The circle of problems hindered developing of responsibility insurance and insurance of undertaking risks is drawn. Some measures directed to improvement of state regulation system of insurance activity are proposed.

Ключові слова: страхування, страховий ринок, перестраховання, страхова сума, страховий випадок, страхові резерви, страхові товариства.

УМАНЦІВ Юрій Миколайович ФОРМУВАННЯ СТРАХОВОГО РИНКУ В ПЕРЕХІДНІЙ ЕКОНОМІЦІ

Підп. до друку 29.05.97. Формат 60x84/16.Папір письм. Офс.друк
Ум.друк. арк.0,99 . Ум.фарб6-відб.1,02 . Обл.-вид.арк.1,00 .
Тираж 100 пр. Зам. 276

РВВ КДТЕУ Дільниця оперативного друку.
253156, Київ-156, вул.Кіото,19

432660

AB 38.024